

ERIC
MIN

HENRI

EVENEPOEL

(1872-1899)

EEN
SCHILDER
IN PARIJS

2016

De Bezige Bij

AMSTERDAM | ANTWERPEN

Vooraf

Waar begint het verhaal van een leven? Wanneer ziet een kunstenaar het licht? Hoe wordt een schilder geboren?

Neem nu Henri Evenepoel (1872-1899). Komt ter wereld in het warme Nice. Brengt zijn jeugd door in de straten van Brussel. Wil schilder worden en trekt naar die andere kunstenmetropool, Parijs. Leert Matisse en Rouault kennen in het atelier van de oude symbolistische meester Gustave Moreau. Gaat dood in de stad aan de Seine na een kort en lastig leven van verf, canvas en liefde – net zevenentwintig is hij geworden. Hoe is het gegaan? Wat is er precies gebeurd? Niemand kan het navertellen. De getuigen zijn allang dood.

Gelukkig heeft Evenepoel een groots oeuvre van meer dan driehonderd schilderijen, tientallen etsen en duizenden tekeningen nagelaten. De schetsboekjes waarin hij houdingen en silhouetten opsloeg en de stapel van bijna duizend foto's die hij met zijn kleine Kodak-boxcamera maakte, vormden samen een gegevensbank waaruit hij zijn schilderijen zou distilleren. Maar ook grote delen van zijn immense correspondentie bleven bewaard. Bijna vierhonderd brieven stuurde hij aan zijn vader Edmond, soms twee per dag; allicht heeft alleen Evenepoels tijd- en lotgenoot Vincent van Gogh een nog rijkere kunstenaarsbriefwisseling nagelaten. Gestenografeerde telefoon-gesprekken zijn het, e-mails en sms'en avant la lettre over zijn leven in

Parijs en zijn avonturen tijdens een maandenlang verblijf in Algerije. Wie ze leest, levert zich over aan het parlando van een jongeman die vertelt zoals hij tekent: naar het leven. Onbevangen en eerlijk als goud, zo lijkt het wel.

Vergeet dat maar. Wie zoveel te vertellen heeft, moet heel wat verzwijgen. Henri biecht lang niet alles op aan zijn geliefde *Père*, die consequent een eerbiedige hoofdletter krijgt – zo hoort het in die dagen. Bovendien heeft Edmond niet alle brieven van zijn zoon bewaard. Al te pijnlijke passages worden met de mantel der liefde bedekt of verdwijnen in de prullenmand. De tegenstem van vader Evenepoel krijgen we slechts zelden te horen. Zo is vooral Henri's versie van de feiten bewaard gebleven, en omdat we slechts de helft van hun conversaties horen, kunnen we alleen maar raden wat zich aan de andere kant van de lijn heeft afgespeeld. Gelukkig worden enkele ontbrekende stukken van de puzzel gelegd door het verhaal aan te vullen met elementen uit Henri's brieven aan zijn Brusselse kunstbroeders Adolphe Crespin en Charles Didisheim. Liefdevol hebben deze twee intimi de correspondentie van hun vriend bewaard. Dankbaar kan een biograaf heel wat van de stukken nalezen in archieven. Jammer genoeg is het grootste deel van Evenepoels amoureuze missives aan de vrouw van zijn leven verloren gegaan. Henri's geliefde kopieerde heel wat passages uit zijn brieven in een schriftje, maar hun intiemste correspondentie heeft zij wellicht vernietigd.

Het is niet alles. Zo bescheiden als de literatuur over de schilder Evenepoel mag zijn – in de boekenkast past alles wat ooit over de kunstenaar is gepubliceerd op een plankje van zestig centimeter – zo uitgebreid worden zijn époque en milieu gedocumenteerd. Als twintigjarige tuimelt Henri in de ketel vol toverdrank die Parijs heet. De stad belichaamt als geen andere de moderniteit van de negentiende eeuw zoals de dichter Charles Baudelaire en de filosoof Walter Benjamin die in kaart hebben gebracht. Parijs is uitdagend eigentijds: een vat van licht en leven waar motieven voor schilderijen je op elke straathoek tegemoet waaien. Wie de stad in trekt en zich onderdom-

pelt in de menigte op de boulevard, daalt af in een reservoir van elektrische energie, tuurt in ‘een caleidoscoop die met bewustzijn is begiftigd’.¹ Daar laden de ‘*peintres de la vie moderne*’ zich op met silhouetten die zij later op doek zullen brengen, ongenadig en vol mededogen als kroniekschrijvers of karikaturisten in de traditie van Steinlen. Henri Evenepoel is een van hen, een schilder van het moderne leven die toch ook met beide voeten in de traditie van het stevig opgebouwde tableau staat – ergens in een gouden driehoek tussen de Vlaamse schilderschool, Degas en Manet, als een Belgische neef van Breitner of Toulouse-Lautrec. Wat hij in de Parijse ateliers aantreft, zint hem niet echt. Dof academisme geeft er nog altijd de toon aan, terwijl de impressionisten en hun navolgers hem evenmin kunnen bekoren. Ook het eigenzinnige symbolisme van zijn leermeester Moreau laat de jonge schilder koud.

Zijn element? Het leven hier en nu, zoals het is. Dat zal hij telkens opnieuw op doek brengen, met vallen en opstaan.

Als in een klassiek drama is Evenepoels Parijse leven gesitueerd in een eenheid van tijd, plaats en handeling. Wat er gebeurt: een jongeman wordt kunstenaar. Wanneer het stuk zich afspeelt: tussen oktober 1892 en december 1899, na een proloog in Brussel en met een Algerijnse ballingschap als navrant intermezzo. Het decor is het zevende Parijse arrondissement op de linkeroever, een taartpunt tussen het Champ-de-Mars, de Seine en de Esplanade des Invalides. Evenepoel heeft de buurt, die in de volksmond Le Gros-Caillou heet, nooit verlaten. Al zijn Parijse adressen zijn daar gevestigd, van de appartementen waar hij aanvankelijk bij een neef en nicht logeert tot het atelier dat hij er inricht. Op een na bleven al deze locaties bewaard – zo gaat dat in een stad die zichzelf graag ziet. Rijg alle ansichtkaartjes die deze straten omstreeks 1900 in beeld brengen aaneen en je krijgt een lint in sepiatinten, een vroege versie van Google Street View. Denk er de klank van de stad bij: delicate piano-sonates, de rauwe chansons van Aristide Bruant, het geratel van koetsen en paardentrams. Zo sla je in gedachten de hoek van de Avenue de la Motte-Picquet om richting de Rue Saint-Dominique, in

de voetsporen van een jongeman die schilderde alsof zijn leven ervan afhing.

Mag ik u voorgaan?

Brussel

1872-1892

Een leven in Parijs kan elders beginnen. In Brussel bijvoorbeeld.

Daar stapt Henri Evenepoel, net twintig geworden, op vrijdag 21 oktober 1892 in het Zuidstation op de trein naar de Franse hoofdstad. Bij de grenspost neemt de douane de dekens in beslag die hij voor de winter heeft meegenomen; in Parijs woedt een cholera-epidemie en de overheid veroorlooft zich geen risico's. Na een voorspoedige reis van bijna zes uur komt de jongeman rond vier uur 's middags in de Gare du Nord aan, waar zijn nicht Louise hem opwacht. In het appartement dat zij met haar man Michel De Mey en hun twee dochttertjes bewoont, vijfhoog op nummer 10 van de statige Avenue Rapp, helpt zij haar gast met het uitpakken van zijn reiskoffer en het inrichten van de logeerkamer.¹ Aan zijn vriend Charles Didisheim, rechtenstudent aan de Université Libre in Brussel, laat Henri weten dat hij door het raam uitkijkt op een binnenplaats, maar toch de bomen van de avenue kan zien omdat het belendende perceel nog niet is volgebouwd.² Hij heeft meteen de fotoportretten van zijn ouders en zijn goede vrienden Didisheim en de schilder Adolphe Crespin³ een mooie plaats gegeven en zijn pantoffels aangetrokken, want tijdens de treinreis heeft de jongeman kougevat. Het is goed toeven '*dans le petit appartement assez gentil de mes cousins*', al had het heel wat voeten in de aarde voor

zijn Parijse avontuur kon beginnen. Ongezien is een jeugd in Brussel voorbijgetrokken.

Toch is Henri Jacques Édouard Evenepoel niet in de Belgische hoofdstad geboren. Het eerste licht dat het jongetje ziet is de zon van de Middellandse Zee. Op 3 oktober 1872, even voor de middag, bevalt Anna Peppe, echtgenote van Edmond Evenepoel, met de hulp van haar moeder, die in Parijs woont maar haar dochter te hulp is gesnel, van een prachtige baby.⁴ Het huis waar Henri ter wereld komt staat in de wijk Saint-Barthélemy in het noorden van Nice, tussen het station en de heuvels van Cimiez. De heer en mevrouw Evenepoel huren er Villa Bloemendael, een van de talloze landhuizen in de buurt van Saint-Maurice bij de Vallon des Fleurs.⁵ Eigenaar zou ene Th. Valckenaere zijn, een Vlaamse toneelacteur van wie de literatuurgeschiedenis niet veel meer heeft onthouden dan het 'kluchtspel met zang' *Pompier en rifleman* en het succesvolle toneelstuk *Koekeloerekie*, dat meer dan tien jaar lang in Vlaamse parochiezalen wordt opgevoerd. De Evenepoels wonen nu ongeveer een jaar '*dans ce logis de hasard*'.⁶ Een langdurig verblijf aan de Côte d'Azur moet de tere Anna, die uitgeput is na haar eerste zwangerschap en de geboorte van Maurice in 1870, er weer bovenop helpen.

Het gezin is niet onbemiddeld maar zeker niet schatrijk. Hoe knopen Edmond en Anna de eindjes aan elkaar tijdens hun lange verblijf in het zuiden? We weten het niet. Het jaarboek van het departement Alpes-Maritimes vermeldt in 1872 een Ed. Evenepoel, '*prof. de piano, avenue de la Gare*'.⁷ Allicht tracht Henri's vader als muziekleraar aan de kost te komen. De man is niet alleen ambtenaar maar ook een uitstekend musicus; hij aanbidt Richard Wagner en schrijft in vaktijdschriften over muziek. Voorts weet Evenepoels eerste biograaf Paul Lambotte nog dat de baby wordt toevertrouwd aan de robuuste Annetta Ghio, een aantrekkelijk meisje uit de bergen van Piemonte. Haar melk is overvloedig en weldadig, haar toewijding grenzeloos. Allicht op gezag van vader Edmond noteert Lambotte dat Annetta geen onverschillige min is maar een tedere en zorgzame vrouw, die verzen van Dante declameert.

Zuiderse zon, palmbomen op de Promenade des Anglais, de warmte van een moeder en een min: meer heeft een mens niet nodig om zijn eerste stapjes in de wereld te zetten. Wanneer Anna nauwelijks twee jaar later in Brussel aan tuberculose sterft, komt er een einde aan zoveel pril geluk.

Familieverhalen

De families Evenepoel, Peppe en hun verwanten vormen een moeilijk te ontwarren kluwen van relaties. Heel vaak wordt er getrouwd met een neef of een nicht. Verre verwanten krijgen identieke namen, zodat het allesbehalve evident is om de juiste weg door het oerwoud van stambomen te vinden. Dat zegt ook iets over het belang van de familiebanden in dit burgerlijke milieu. Met name vader en zoon Evenepoel en tante Sophie Devis, een ietwat excentrieke dame die in het leven van de kunstenaar een grote rol zal spelen, behoren tot de francofone, vrijzinnige en links-liberale Brusselse intelligentsia.⁸

Edmond Evenepoel is de kleinzoon van een kruidenier uit het Vlaams-Brabantse Ternat die naar de hoofdstad is getrokken en er een gezin heeft gesticht. Je heil zoeken in de metropool lijkt wel een familietrek: een eeuw eerder verhuist er al een chirurgijn uit het oude geslacht Evenepoel naar Brussel.⁹ Een van de vijf kinderen van de kruidenier heet Jacques Charles.¹⁰ Hij is een boekhouder die het tot provincieraadslid schopt en met de dochter van een verloskundige trouwt. Het stel krijgt twee zonen: in 1864 Charles Edmond – dat is dus de *Père* van Henri Evenepoel, die met de roepnaam Edmond door het leven gaat – en vier jaar later Charles Oscar, die boekhouder wordt en ongehuwd blijft. Uit Henri's correspondentie kunnen we afleiden dat de innemende *oncle* Charles van het leven geniet en vaker in zijn stamkroeg *À la Porte Rouge* in de Hoogstraat uithangt dan goed voor hem is. De ernstige Edmond wacht een loopbaan in overheidsdienst bij het ministerie van Justitie, later bij Binnenlandse Zaken en Openbaar Onderwijs, waar hij van bureauchef en *chef de division* opklimt tot directeur en uiteindelijk als ere-directeur-generaal met

pensioen zal gaan. Het is hem aan te zien op de portretten die zijn zoon maakt. Zelden kijkt Edmond je in de ogen, en als hij dat doet belooft het niet veel goeds. Zelfs geen glimlach kan eraf. Bijna altijd zit de man te lezen. Een zeldzame keer schetst Henri de zwarte gestalte achter zijn geliefde piano – een kraai in een burgersalon. Père kan heel streng zijn. Een verre verwant die zich een eeuw later aan een familiechroniek waagt, typeert de heer met het verzorgde baardje als ‘een oerdegelijk, klassiek personage zonder enig talent voor originaliteit, enigszins opgeblazen zelfs, en even erudiet als saai’.¹¹ Zijn echtgenote Anna Peppe stamt uit een familie van juristen en ondernemers. Tot de hogere standen behoren Edmond en Anna niet, maar toch wordt hun huwelijk opgenomen in de *Indicateur des mariages de Paris* van september 1868, onder de rubriek *Province et banlieue*. Even lijkt Koekelberg-les-Bruxelles een voorstad van Parijs.

Hoe beperkt de sociale mobiliteit in dit milieu ook mag zijn – er wordt getrouwd zoals er in de salons gemusiceerd wordt: met familie en naaste vrienden – zo groot is de geografische beweeglijkheid van de hoofdrolspelers. Maurice, de oudste zoon van Edmond Evenepoel, huwt met zijn nicht Euphémie Annez de Taboada, bijgenaamd *Kikine*, en wijkt uit naar Doornik, waar hij in een bedrijf carrière zal maken.¹² Het stadje Doornik ligt nog in de achtertuin van Brussel, maar doorgaans wordt het geluk verder van huis gezocht. De ouders van Anna Peppe wonen jarenlang in Parijs, waar hun jongste zoon Charles tijdens het beleg door de Pruisen in 1871 aan tuberculose bezwijkt. Hun dochter Henriëtte-Anaïde trekt zelfs naar de andere kant van de wereld: in 1868 volgt zij de Nederlandse aristocraat Edouard van Mattemburgh de Villegas, een cavalerieofficier bij het koloniale leger dat in Indonesië is gestationeerd.¹³ In het stadje Salatiga op het eiland Java wordt op 15 maart 1869 hun dochter Louise geboren. Later verhuist het gezin naar Surabaya; op een groepsportret in het familiealbum poseert Edouard trots met vrouw en dochter tussen huisbedienden en paarden.

Terug in Europa vestigt het gezin Van Mattemburgh zich in Parijs, waar Louises grootouders wonen. Daar gaat Henriëtte in haar veer-

tigste levensjaar dood aan tuberculose – dat lijkt wel een familie-kwaal. De kleine Louise wordt toevertrouwd aan de goede zorgen van haar grootouders, terwijl Edouard naar Nederland terugkeert. In 1885 verruult het gezin Peppe uiteindelijk hun geliefde Parijs voor Brussel – in de Brabantstraat van de noordelijke randgemeente Schaarbeek is het leven goedkoop en de familie dichtbij. Met hen reist Louise van Mattemburgh de Villegas mee. Zestien is zij nu, een meisje op de drempel van het grote leven. Vijf jaar eerder heeft de gereputeerde salonkunstenaar Charles Hermans haar portret geschilderd.¹⁴ Wereldwijd kijkt Louise de kunstenaar in de ogen. Boven de enorme strik van haar zondagse jurk trekt een wilskrachtig, ietwat pruilend mondje de aandacht. Louise weet wat zij wil, en zij krijgt het ook. De charmante verschijning is haar neef Henri Evenepoel niet ontgaan. Meer dan tien jaar later vertrouwt hij zijn vriend Didisheim toe dat zijn nichtje en hij tussen 1886 en 1888 voor elkaar ‘tedere gevoelens’ koesterden.¹⁵

In die tijd woont Jacques Charles Evenepoel, rentenier en *conseiller provincial*, met zijn vrouw, zijn zoon Edmond – ambtenaar en weduwnaar – en diens kinderen Maurice en Henri in de rustige De Lochtstraat 88, Schaarbeek. In de Brusselse *Almanach du Commerce et de l’Industrie*, een voorloper van het telefoonboek die lijsten met adressen en beroepen bevat en elk jaar verschijnt, prijkt naast de naam van beide mannen een asterisk. Dat betekent dat zij stemrecht hebben voor Kamer en Senaat. In tijden van cijnskiesrecht, waarin de democratie een tijdverdrijf is voor mannelijke burgers die een minimumbedrag aan belastingen betalen, fungeert die vermelding als een soort van adelbrief. Van de zes miljoen Belgen mogen er immers hooguit honderd-duizend bij parlementsverkiezingen hun stem uitbrengen – ongeveer evenveel volk neemt deel aan de succesvolle betogingen voor de invoering van het algemeen stemrecht die door de arbeidersbeweging worden georganiseerd. Ook dit typografische detail geeft aan welke kringen de familie Evenepoel frequenteert.

De broertjes Maurice en Henri brengen een groot deel van hun jeugd door in het nog landelijke Koekelberg, een randgemeente ten

noordoosten van Brussel. De kunstcriticus Franz Hellens evocert een gelukkige kindertijd in het huis van hun grootouders, ‘die in de omgeving van Brussel woonden op een eigendom te midden van tuinen en velden’.¹⁶ Op gezag van biograaf Lambotte typeert hij de jonge Henri Evenepoel als ‘een delicaat wezentje [...] een bekoorlijk kind: broos engelengezichtje met grote onschuldige ogen door lange wimpers overschaduwde, met fijne trekken, met parelmoerbloemige huid onder blonde krullen’. Bij Lambotte heeft Hellens gelezen dat de knaap weet hoe hij de volwassenen in zijn omgeving moet behagen, ‘allesbehalve schuchter, innemend en met een levendige ongedwongenheid, onverstoorbaar en met de onweerstaanbare gratie van een charmeur [...] Zijn stem had een fijn timbre. Hij was scherpzinnig en welbespraakt, en in zijn conversatie klonk nauwelijks een lokaal accent door.’¹⁷ Geheel in de geest van de twintigste-eeuwse kunstkritiek merkt Hellens op dat de kleine Evenepoel een melancholisch karakter heeft, maar evengoed ‘een wakkere, bevattelijke geest en een directe opmerkingsgave die zich uitte vanaf zijn prille jeugd. Uit dergelijke trekken, in schijn elkaar tegensprekend, ontstaat gewoonlijk een kunstenaarsfiguur.’¹⁸ Wie terugkijkt, begrijpt alles. Altijd.

Uiteraard is opa een kunstliefhebber, die met zijn kleinkinderen lange wandelingen maakt en hen meetroont naar het museum. In zijn salon krijgen schilderijen en etsen een ereplaats. Maar er zijn belangrijker elementen voorhanden die Henri naar de kunst drijven. De schilder Charles Hermans, die het charmante portretje van Louise heeft gemaakt, is een verre verwant van Anna Peppe. Deze vrijgezel gaat wel eens op reis met Edmond en frequenteert net als hij de Cercle Artistique et Littéraire, de selecte Brusselse club die bijna een eeuw lang – van het midden van de negentiende eeuw tot de Tweede Wereldoorlog – kunsttentoonstellingen en literaire soirees organiseert. Toen de vereniging nog in het Broodhuis op de Grote Markt was gevestigd, gaf de dichter Charles Baudelaire er in de lente van 1864 enkele lezingen. Sinds 1871 beschikt de Cercle over een eigen lokaal, de exclusieve Waux-Hall in het Warandepark – het gebouw staat er nog. Daar volgen exposities en lezingen elkaar op. De lijst van

manifestaties is eindeloos en uitermate eclectisch: van Gustave Courbet en de beste Belgische postimpressionisten tot belegen academische portretten, Japanse prenten en zelfs kunstfoto's. Ook de Franse dichters Stéphane Mallarmé en Paul Verlaine zijn er te gast. In het begin van de twintigste eeuw zal de Cercle, die als een heus cultuurcentrum functioneert, een podium bieden aan prille fauvisten en andere hemelbestormers. In de salons met uitzicht op het Warandepark ontmoet Edmond Evenepoel vrienden met een hart voor kunst en andere burgerlijke genoegens. Onder hen de dichter Émile Verhaeren, de liberale politicus Paul Janson en de onvermijdelijke Charles Hermans. Je kunt er ook je krant lezen, telefoneren en theedrinken.

Zelf laat Edmond zich allerminst onbetuigd als het op cultuur aankomt. Net als heel wat Brusselse intellectuelen is hij een wagneriaan van het eerste uur. Vaak gaat hij op bedevaart naar het muziekfestival van Bayreuth, en in 1891 zal hij de stapel artikels die hij voor de gezaghebbende *Le Guide musical* van hoofdredacteur Maurice Kufferath en voor de krant *La Flandre libérale* heeft geschreven, verwerken tot het boek *Le Wagnérisme hors d'Allemagne*.¹⁹ Het is een erudiet getuigenis uit de eerste hand over de triomftocht die Wagners oeuvre in Brussel en België te beurt valt, lang voor Parijs overstag gaat. Vader Edmond schittert ook als amateurpianist. Samen met zijn vriend Léopold Wallner ontfermt hij zich over Henri's muzikale opvoeding.²⁰ Allicht heeft de Brusselse onderzoekster Danielle Derrey-Capon, die in 1994 Evenepoels oeuvrecatalogus samenstelde en de correspondentie met zijn vader redigeerde, het bij het rechte eind als zij de jeugd van de kunstenaar typeert als gecultiveerd maar beklemmend: 'men houdt zijn adem in, men verwacht dat men opgroeit tussen twee partituren door, tussen twee gangen van de maaltijd in familiekring'.²¹ Was Henri echt het eenzame en zwijgzame kind 'dat besloten heeft te bestaan te midden van anderen', omringd door de figuren uit zijn schetsboekjes bij wie hij zich goed voelt en die in zijn plaats het woord nemen?

Al in 1882 wordt de knaap ingeschreven voor de avondlessen aan de Normaalschool voor Tekenkunst van Sint-Joost-ten-Node in de Warmoesstraat, waar hij zeven jaar lang zal studeren.²² In het familie-

archieff zijn de eerste schetsen van de jongen bewaard: een Venus van Milo met het bijschrift 'Mon premier dessin de statue d'après nature le 13 avril 1886', een kleine *Sigurd* uit 1883 en tekeningen naar borstbeelden van Wagner. In dit muzikale universum komt Henri elke dag weer terecht wanneer hij terugkeert van de middenschool in Schaarbeek en zijn boekentas in een hoek gooit. Later op de avond zit hij in de tekenklas met de broers Lucien en Camille Wollès, die een flink stuk ouder zijn dan hij. Vooral Lucien ontpopt zich als een virtuoos portrettist.²³ In 1906 zal Wollès met pastelkrijt de figuur van zijn eigen vader tekenen; de man poseert voor een muur waarop het dodenmasker van Beethoven, een kleine affiche van Jules Chéret, portretten en een fotootje zijn geschikt. Dat is het decor waarin jongens als Henri en Lucien opgroeien. Wollès maakt ook een prachtige realistische potloodtekening van Edmond Evenepoel en vooral een groot portret in pastel van een kleurrijk personage dat Henri's pad heel vaak zal kruisen: Sophie Devis.

Tante Sophie

Het levensverhaal van Sophie Devis, *épouse Fraikin*, leest als een roman van Balzac.²⁴ Zij is de vrouw van de wereld die Henri ook in donkere dagen zal steunen – vaak discreet en met de nodige voorzichtigheid, want dit relatief progressieve milieu houdt de burgerlijke conventies in ere. Sophie is de halfzuster van Henri's moeder Anna en zal na diens overlijden een leven lang optrekken met weduwnaar Edmond. In haar opulente appartement in de Koningsstraat 258, vlak bij de Kruidtuin, houdt zij salon; Edmond begeleidt er de gasten op de piano. Sophie en Edmond zullen samen verre reizen maken. Als een echte mater familias zorgt zij voor haar verwanten, bij voorkeur tijdens eindeloze zomervakanties in de landhuizen die zij nabij het Zoniënwoud of in de Maasvallei huurt en waar de hele familie welkom is. Op de zeedijk in Middelkerke laat zij later de tweelingvilla's Les Tourne-sols en Les Iris bouwen. Tante Sophie is schatrijk. Daar hoort een verhaal bij.

Als wicht van negentien is Sophie in 1857 in het huwelijksbootje gestapt met Charles-Auguste Fraikin, een gevierd neoclassicistisch beeldhouwer die twee keer zo oud was als zij. Toen de kunstenaar in 1839 met zijn sculptuur *L'Amour captif* een eerste gouden medaille binnenhaalde, was Sophie precies een jaar jong. Al in die tijd markeerde Fraikin de openbare ruimte met conventionele monumentale sculpturen.²⁵ De patroonheiligen en de allegorieën van de deugden op de gevels van het Brusselse stadhuis dragen zijn signatuur. Iconen als de trotse hertogen van Egmont en Hoorne uit 1864, de beeldengroep die is opgericht op de plek waar beide mannen in 1568 op de Grote Markt door de Spaanse bezetter werden onthoofd (en die later is verplaatst naar de Kleine Zavel), hebben zijn reputatie gevestigd. De man woont in een stadspaleis aan de Haachtse Steenweg, in een rustige buurt vlak bij het platteland. Voor de ambitieuze Sophie, die droomt van een leven aan de zijde van een gefortuneerd artiest, is Fraikin de ideale huwelijkspartner. Het sprookje wordt een nachtmerrie, want haar wederhelft blijkt een in zichzelf gekeerd, somber en vooral krenterig sujet dat geen boodschap heeft aan koetsen met lakeien of ander mondain vertier. Het verhaal gaat dat hij gemakkelijk de titel van baron zou kunnen krijgen, maar deze honneurs weigert om zijn vrouw een hak te zetten. Nadat Sophie hem vier kinderen heeft geschonken – zo gaat dat in die tijd: vrouwen baren nakomelingen als geschenk voor hun wettige echtgenoot – vraagt ze echtscheiding aan, wat in die dagen redelijk ongewoon is. De reden? Een onzorgvuldig beheer van het vermogen als gevolg van *infidélités*, een nadrukkelijke meervoudsvorm. De partijen zetten de gerenommeerde advocaten Woeste en De Mot in. Het proces zal meer dan honderdduizend frank kosten; het wordt afgebroken door Fraikins dood in 1893. Tijdgenoten fluis-teren dat de man op dat moment beschikt over een fabelachtig vermogen van vijfhonderdvijftigduizend frank – een ongeschoolde arbeider verdient tien frank per week voor meer dan zeventig uur hard labeur. Sophie zal voortaan door het leven gaan als de moderne en mondaine vrouw die zij zo graag wil zijn. Fotoportretten doen een zelfbewust karakter vermoeden, al kan het geen toeval zijn dat zij

haar mond nu eens achter een waaier, dan weer in haar handpalm verbergt – in de familie komt een soort van Habsburgse kin voor, die ook Louise van Mattemburgh parten speelt.

Dat Sophie Devis een gecultiveerde vrouw is, lijdt geen twijfel. Zij leest even graag modieuze romans als filosofische werken uit de Verlichting, met een voorkeur voor Rousseau en de encyclopedisten. In haar reisdagboekjes noteert zij zorgvuldig welke kunstschaten zij samen met Edmond bewondert. Sophie is de democratie toegedaan – vandaag de dag zouden wij haar links-liberaal noemen – maar eist toch dat haar kamermeisje pas gaat slapen nadat zij zelf is teruggekeerd van een avondje uit, en wanneer een nichtje de behangersknecht een hand geeft, krijgt ze prompt te horen dat zoiets niet hoort.

Nadat Fraikin uit het stuk is weggeschreven, kan Sophie ongestoord salon houden. Haar huis nabij de Kruidtuin staat in het epicentrum van het culturele leven. In de buurt kun je Engelse meubelen en modieuze Chinese spulletjes kopen; er wonen advocaten en industriëlen. Sophie houdt er interessante burens op na: academiëdirecteur Portaels verblijft op nummer 232, advocaat en senator Janson op 260, arts en hoogleraar Crocq aan de overkant. Een tijdlang verhuurt Sophie de tweede verdieping van haar pand aan de directeur van de krant *L'Union*. Wat verderop in de straat worden Steinwaypiano's verhandeld. Op zijn kamertje in Parijs denkt Henri Evenepoel vaak terug aan de avondjes op de *piano nobile*, waar zijn vader de gasten begeleidt op een excellente vleugel van fabrikant Erard. Niet iedereen is zo tuk op deze soirees onder vrienden. Jaren later zal schoonzus Kikine opbiechten dat het mooi maar oervervelend was: '*C'était aussi beau qu'en nuyeux*'.²⁶ Toch houdt de grillige Sophie ook van farces. Op een dag verzamelt ze in een doos alle oude valse gebitten van haar voorouders, die zij als relieken heeft bewaard. Zij stuurt het pakje naar Edmond, die weinig gevoel voor humor heeft. De arme man heeft nooit geweten aan wie hij dat vreemde cadeautje te danken had.

Het lijkt erop dat er weinig te lachen valt in de huizen waar Henri zijn jeugd doorbrengt. Gelukkig is er de gezellige *oncle* Charles, de broer van Edmond, die voor een vrijgezellenbestaan kiest en wel eens

te diep in het glas kijkt. De kinderen noemen hem oom *Take*. In dit milieu krijgt iedereen onherroepelijk een bijnaam, die vaak teruggaat op het gebrabbel van peuters en kleuters. De vrouw van Maurice Evenepoel, die zelf als *Isse* door het leven gaat, is *Kikine* of *Kinette*. Casimir Verhaeren, een van de twee schoonzonen van tante Sophie, wordt aangeduid als *Caso*. Henri spreekt zijn kunstenaarsvrienden Adolphe Crespin en Édouard Duyck steevast aan met hun koosnaampjes *Spino* en *Bibi*; Crespins zoontje Louis is *le Kik*. In Evenepoels Parijse omgeving gaat het er niet anders aan toe. Louise van Mattemburgh wordt *Louison* genoemd, haar oudste dochter Henriette *Tetette*. Het tweede kind, dat Suzanne Sophie heet, krijgt de bijnamen *Lalanne* en *Lilanne*. Gezellig is het wel, en druk ook. Wanneer Henri Evenepoel zich in 1897 voorneemt een familieportret te schilderen, komt hij in een oogwenk aan vijftientig personages, huisbedienden niet inbegrepen.

Zo trekt ook zijn jeugd voorbij: in een permanente slingerbeweging tussen de eenzaamheid van het schetsboek en het rumoer van de familiefeestjes. Bij tante Sophie maakt hij kennis met zijn neef en nichten Fraikin, terwijl ook de raadselachtige Louise af en toe van de partij is. En Henri is altijd de kleinste van de bende.

Het atelier van Blanc-Garin

Vader Evenepoel heeft snel begrepen dat zijn jongste zoon aanleg voor tekenen heeft. Uiteraard heeft de weduwnaar het beste voor met zijn kinderen en wil hij hen aan een vaste baan helpen, misschien zelfs in overheidsdienst – dan kun je in je vrije tijd alles doen waar je zin in hebt: schrijven over Wagner bijvoorbeeld. Maar hij begrijpt wel dat Henri geen gewone jongen is zoals zijn broer Maurice, die een nijver en oppassend bestaan in het bedrijfsleven tegemoet gaat. Alles wijst erop dat Edmond zich voorneemt om Henri met zachte hand naar een carrière als decoratieschilder te leiden. In een snel groeiende stad als Brussel biedt zoiets voldoende werkzekerheid. Er zijn handenvol opdrachten voor vaklui die de burgerhuizen en openbare gebouwen decoreren. Brussel is een gigantische bouwwerf; straks zul-

len gouden tijden aanbreken voor architecten uit de school van Victor Horta en de art nouveau.

De metropool gist van goesting voor nieuwe vormen en gedachten. In 1883 hebben de nieuwlichters van de kunstenaarskring Les Vingt een stevige trap tegen de fundamenteën van het establishment gegeven. Het groepje schilders en beeldhouwers dat zich verenigt rond aanstormend talent als James Ensor, Fernand Khnopff, Jef Lambeaux en Théo Van Rysselberghe zal alles anders doen.²⁷ Op hun jaarlijkse salons willen zij de beste nieuwe kunst van Europa en de rest van de wereld in de schijnwerpers zetten: van Rodin tot Whistler en Van Gogh.²⁸ Geen jury bepaalt nog wie erin komt, en de doeken worden niet meer in drie rijen boven elkaar op de wanden geprikt maar op ooghoogte opgehangen. Sculpturen en andere kunstvoorwerpen, boekbanden en zelfs meubelensembles worden tussen de werken geschikt. In de tentoonstellingszalen van het Musée moderne bij het Koningsplein zullen concerten plaatsvinden. Ongewoon is dat, en de formule van Les Vingt wordt dan ook overal in Europa gekopieerd. Aan het roer van de kunstkring staat de advocaat en estheet Octave Maus.²⁹ Uiteraard is hij wagneriaan, net als Edmond en al die andere verlichte intellectuelen uit de periferie van de Cercle. Toch is Maus' kunstbende aanvankelijk een eclectisch gezelschap waarin radicale vernieuwers als Ensor en de neo-impressionistische stippelaars vreedevol samenleven met traditionele schilders van landschappen en portretten. De afwezigheid van een dwingend manifest doet wat anarchistisch aan, en dat kan een krasse knar als Félicien Rops, de duiivelse tekenaar uit Namen die in Parijs aan een succesvolle carrière timmert, uitermate bekoren.³⁰ Hij gaat maar wat graag in op de uitnodiging voor de eerste expositie in 1884 die Maus hem toestuurt: 'Wat mij buitengewoon aanspreekt is het ontbreken van een programma. Een programma is als een doctrine, en regels en voorschriften brengen methodes voort. De Methode en de Doctrine zijn zussen – en we weten wel waar je dan uitkomt.'³¹ De verfrissende aanpak van Maus & co, die als logo trots de piratenvlag met de ineengestremgelde x'en lanceren, zet de toon voor een zelden geziene explosie van artistieke

dadendrang, die tot 1914 aanhoudt. In de progressieve kringen van de hoofdstad wordt met grote ijver geschilderd en gemusiceerd, tegen het achterdoek van een nieuwe maatschappij die door politieke bewegingen als socialisme en anarchisme in de steigers wordt gezet. Henri Evenepoel geniet het onwaarschijnlijke privilege dat hij in dit decor zijn eerste stapjes op de weg van de kunst mag zetten.

Dat gebeurt in het atelier van de gerespecteerde schilder Ernest Blanc-Garin, gevestigd in de Poststraat 87 in Schaarbeek.³² De Fransman heeft zich uitstekend geïntegreerd in het Brusselse culturele weefsel en is lid van de Cercle, waar Edmond Evenepoel hem ongetwijfeld leerde kennen. Net als zijn collega-schilders Émile Wauters, Édouard Agneessens of Leon Frédéric is Blanc-Garin een product uit de school van academiedirecteur Portaels. In november 1883 begint hij in een bijgebouw met twee verdiepingen, dat hij in zijn tuin laat optrekken, een privéatelier naar Parijs model. Een berichtje in de *Petite chronique* van het kunsttijdschrift *L'Art moderne* kondigt 'een volledige artistieke opleiding' aan.³³ Aanvankelijk kunnen er uitsluitend jonge mannen terecht voor schilderlessen naar de natuur – er zijn levende modellen voorhanden, en niet de gipsen kopieën van klassieke beelden die in de officiële kunstenaarsopleidingen de toon zetten – maar Blanc-Garin maakt vooral naam omdat hij ook jonge vrouwen uit de hogere kringen in zijn lessen toelaat. Om de goede zeden te vrijwaren gebruiken de jongens de zijdeur in de Hulpstraat om naar hun atelier op de benedenverdieping te gaan, terwijl de dames door de hoofdingang in de Poststraat binnenkomen en via een galerie naar een grote ruimte op de eerste verdieping lopen.

Daar zal Henri het vak leren, een gedegen basis leggen voor kijken, tekenen en schilderen. Hij frequenteert het atelier van *maître* Blanc-Garin tussen 1889 en 1891 en loopt er oude bekenden als Lucien en Camille Wollès tegen het lijf. Daarnaast maakt hij kennis met Jean Vanden Eeckhoudt.³⁴ Op een zeldzame foto leunen Evenepoel en Vanden Eeckhoudt samen met hun medestudent Frédéric Mommen, een zoon van verhandelaar Félix Mommen,³⁵ tegen de ijzeren wenteltrap op de binnenplaats. Zo zien kunststudenten eruit, toen en nu:

enigszins sjofel of uitgedost als dandy's. Vijftien à achttien zijn zij, en ze hebben alles al gezien.

In de wandelgangen van het atelier is dat ook letterlijk het geval. De *éminence grise* Blanc-Garin blijkt een mondaine verschijning te zijn die zich graag omringt met jongedames uit de betere kringen. Zijn atelier wordt bezocht door prinses Ghislaine de Caraman-Chimay, mevrouw Lambert de Rothschild, de Finse Dagmar Furuhejm, Marguerite Verboeckhoven en Juliette Massin, schoonzus van de dichter Verhaeren en de latere echtgenote van de schilder William Degouve de Nuncques. De architect Henry Van de Velde herinnert zich dat zijn eigen echtgenote Maria Sèthe bij de meester heeft gestudeerd: voor het behang in het muzieksalon van zijn schoonmoeder gebruikt de ontwerper jaren later zelfs een motief met gestileerde dahlia's dat hij heeft aangetroffen in een map met schetsen van Maria uit het atelier van Blanc-Garin.³⁶

In deze vrolijke duiventil is het een komen en gaan van leerlingen. Naast Evenepoel en de broers Wollès passeren heel wat interessante figuren de revue. Vooral het internationale netwerk van de pedagoog maakt indruk. Er zijn de Nederlanders Hubert Vos en Louis Raemaekers, de tekenaar die de illustraties voor het jeugdboek *De Fietsclub 'Alle Vijf'* van Chris van Abkoude maakt en in de Eerste Wereldoorlog beklivende karikaturen tekent.³⁷ Na een opleiding in Parijs leert hun landgenote Jo Koster de knepen van de portretkunst bij Blanc-Garin.³⁸ Een andere fascinerende verschijning in het atelier is Adriana 'Adya' Dutilh, die er van 1896 tot 1900 lessen volgt.³⁹ Haar biografen weten dat de tekenares er niet alleen aan haar techniek werkt, maar in Brussel ook linkse libertijnse kringen opzoekt en antiburgerlijke ideeën huldigt. Na de eeuwwisseling sluit Adya zich aan bij de alternatieve landbouwkolonie in Blaricum; zij frequenteert Jan Toorop⁴⁰ en snelt uiteindelijk haar vriend de schilder Otto van Rees achterna naar Parijs, waar zij zich tussen de artiesten van Le Bateau-Lavoir vestigt en Picasso, Kees van Dongen en Juan Gris leert kennen. Dutilh belandt uiteindelijk in de anarchistische kolonie op de Monte Verità in Ascona, waar naturisme en vrije liefde stapstenen zijn op de weg naar de utopie.